

Пахомов Ілля Володимирович,

старший викладач кафедри педагогіки, психології та менеджменту

Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти ДЗВО

«Університет менеджменту освіти» НАПН України

ORCID ID: 0000-0002-6101-9384

ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, в умовах нової парадигми освіти в Україні значення і роль гуманізації виховного процесу надзвичайно зросли. Подальший розвиток системи професійної (професійно-технічної) освіти (далі – П(ПТ)О в Україні значною мірою залежить від застосування інноваційних виховних технологій в освітній процес. Важливим є пошук і обґрунтування нових методів виховної діяльності гуманістичного спрямування.

Одним з напрямів виховної роботи є правове виховання, яке має на меті формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О. Високий рівень правосвідомості сприяє профілактиці негативних явищ у середовищі здобувачів: алкоголізму, наркоманії, агресії, булінгу, злочинів та правопорушень, аморальної поведінки.

Метою нашого дослідження є систематизація інформації щодо сучасних методів та технологій правового виховання здобувачів П(ПТ)О, які повинні забезпечувати ефективність формування правосвідомості майбутніх робітничих кадрів в умовах реформування галузі.

Для цього нами підготовлено навчально-методичний посібник «Правове виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», який може бути корисним як здобувачам П(ПТ)О, так і педагогічним працівникам закладів П(ПТ)О. У ньому висвітлено особливості різних напрямів, форм, методів та заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О. У додатках наведено сценарій

заходу правового виховання, тестові завдання з метою визначення рівня знань з теми, глосарій тощо.

Посібник входить до структури комплексного методичного забезпечення вибіркового спецкурсу «Застосування технологій превентивного виховання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти» за варіативною складовою навчального модулю 5 «Інноваційні технології в професійній діяльності викладача закладу професійної (професійно-технічної) освіти» на курсах підвищення кваліфікації у Білоцерківському інституті неперервної професійної освіти.

Основними завданнями навчального посібника є: визначення основних завдань, методів та заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О; розуміння їх основних прав та обов'язків з метою недопущення порушень їх прав та виконання обов'язків; формування у них відчуття відповідальності за скоєні вчинки; а також систематизація знань щодо сучасних технологій формування їх правосвідомості з метою профілактики правопорушень.

Навчально-методичний посібник «Правове виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» складається з п'яти розділів: «Основи правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Права здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Обов'язки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», «Відповідальність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти», а також «Сучасні технології правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти».

У першому розділі «Основи правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» міститься інформація про мету, завдання, методи та засоби формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О. Визначено, що основним заданням правового виховання здобувачів П(ПТ)О є формування їх правосвідомості, під якою ми розуміємо наявність у них знань про те, що він має законне право на здійснення певних дій; здатність вирішувати проблеми та конфлікти з правової точки зору, приймати юридично правильне рішення; знань,

як вжити необхідних заходів, щоб уникнути проблем; як і де знайти інформацію про закон, коли і як отримати відповідну юридичну допомогу; впевненість, що за допомогою права можна вирішити проблеми; розуміння та віра в силу правосуддя.

У цьому розділі наведені приклади різноманітних методів формування правосвідомості та правослухняної поведінки: переконання, приклад, психолого-педагогічний «вибух», привчання, вправа, вимога, контроль, доручення, змагання, критика, покарання, заохочення та довіра. Також у цьому розділі охарактеризовані методи діагностики рівня правосвідомості здобувачів П(ПТ)О: спостереження, анкетування, бесіда, інтерв'ювання, тестування, експеримент, аналіз незалежних характеристик, результатів діяльності та документації. Також цей розділ містить приклади різноманітних заходів правового виховання здобувачів П(ПТ)О: індивідуальних, групових та масових, інформаційних та практичних, активних, пасивних та інтерактивних, тощо.

Другий розділ «Права здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» містить інформацію про громадянські, соціальні, економічні, політичні та культурні права здобувачів П(ПТ)О та порядок їх реалізації та захисту у відповідності до міжнародного та вітчизняного законодавства. Особливу увагу ми звернули на реалізацію прав здобувачів П(ПТ)О на здобуття освіти та на працю. В цьому ж розділі висвітлюється роль правоохоронних та правозахисних органів у захисті прав здобувачів П(ПТ)О.

Звичайно, прав не може бути без обов'язків. Тому у третьому розділі «Обов'язки здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» ми описали конституційні обов'язки здобувачів П(ПТ)О та їх обов'язки під час освітнього процесу. Особливу увагу ми звернули на обов'язки щодо захисту Вітчизни та сплати податків та зборів. Обов'язки здобувачів П(ПТ)О під час освітнього процесу докладно вказані у Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (ст. 39). За їх невиконання передбачена дисциплінарна відповідальність навіть до звільнення із закладу П(ПТ)О.

Четвертий розділ «Відповідальність здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» містить інформацію про адміністративну та кримінальну відповідальність здобувачів П(ПТ)О, враховуючи, що їх переважна більшість є неповнолітніми. Адміністративна відповідальність їх передбачена ст. 24-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а кримінальна – ст. 98 Кримінального кодексу України. Права неповнолітніх під час суду та слідства передбачені ст. 42 Кримінально-процесуального кодексу України, а запобіжні заходи – ст. 176 Кримінально-процесуального кодексу України

У п'ятому розділі посібника «Сучасні технології правового виховання здобувачів професійної (професійно-технічної) освіти» висвітлюється інформація про сучасні європейські технології формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О: мотиваційне інтерв'ювання, когнітивно-поведінкове втручання та просоціальне моделювання.

Мотиваційне інтерв'ювання – це спланований та свідомий спосіб спілкування зі здобувачем П(ПТ)О, який зменшує опір та заохочує знайти рішення його проблем самостійно. Це допомагає йому визначитись з конкретними особливостями поведінки, які потребують зміни, а також закріпити особисту мотивацію і готовність до змін. Головною перевагою мотиваційного інтерв'ювання є те, що здобувач П(ПТ)О самостійно приходять до потрібного рішення щодо позитивних змін поведінки, тому робить максимум зусиль для цього.

Основні методи мотиваційного інтерв'ювання прийнято позначати акронімом на англійській мові OARS (укр. ВПВР): Open-ended questions (Відкриті запитання), Affirmations (Підбадьорювання), Reflective listening (Відзеркалююче слухання), Summarizing (Резюмування). Вони дозволяють здобувачу П(ПТ)О критично осмислити власну поведінку і свідомо прийняти рішення про її зміну.

Когнітивно-поведінкове втручання – це метод впливу на поведінку здобувача П(ПТ)О шляхом зміни його свідомості, що передбачає сфокусованість на його думках та емоціях. Він спонукає їх до когнітивних (лат. *Cognitio*:

«пізнання, вивчення, усвідомлення») змін, тобто перебудови їх думок і системи поглядів і переконань, для того щоб досягти стійких емоційних і поведінкових покращень.

Як правило, мотиваційне інтерв'ювання застосовується на першому етапі правовиховної роботи зі здобувачами П(ПТ)О (вивчення мотивації до змін), у подальшому для підтримання і досягнення стійких результатів позитивних змін необхідно використовувати техніки (прийоми) когнітивно-поведінкового втручання. Саме цей метод найбільш доцільно застосовувати при безпосередній реалізації профілактичних, розвивальних, корекційних та реабілітаційних програм. Основними принципами когнітивно-поведінкового втручання є: спосіб мислення впливає на почуття та поведінку; зміна поведінки відбувається шляхом зміни способу мислення; на процес мислення можна впливати. Основними методами його є: когнітивне реструктурування; поведінкові стратегії та формування когнітивних навичок.

Просоціальне моделювання – це процес та манера втручання, яка зосереджується на відносинах педагогічний працівник – здобувач П(ПТ)О, коли формування позитивної поведінки здобувачів освіти здійснюються поступово шляхом досягнення конкретних цілей, спрямованих на утримання його від спокуси вчинити правопорушення.

Просоціальне модулювання правослухняної поведінки здобувачів П(ПТ)О передбачає: рішучість та негайність змін; чіткі причини втручання; занепокоєння та зацікавленість у змінах; співчутливе та доброзичливе ставлення.

Таким чином, формування правосвідомості здобувачів П(ПТ)О є надзвичайно важливою проблемою для закладів П(ПТ)О. До цього процесу залучаються насамперед викладачі громадянської освіти, а також інші викладачі, майстри виробничого навчання, психологи, соціальні педагоги, заступники директорів з виховної роботи. Відбувається співпраця з державними та громадськими інституціями, насамперед підрозділами Ювенальної превенції Національної поліції України, органів пробації Державної кримінально-виконавчої служби України, інших правоохоронних та правозахисних органів.